

Mi a szép?

Kora-őszi gondolatok és kérdések egy téma kapcsán

A régi stúdiók világának útvesztőiből hangzik fel olykor még ma is a szépségnek, mint kategóriának definíciója: „*Szép, ami érdek nélkül tetszik.*” Ezt a tézist azonban lépten-nyomon megcáfolhatjuk. Mert érdek nélkül tetszhet valakinek az erdei patak partján bőgő szarvast ábrázoló olajkép (közhely!) éppúgy, mint a szégyenletesen irodalomnak csúfolt ócska ponyva, vagy a zenének éppen nem nevezhető édeskés giccs. (Már ezzel is értékítéletet mondok! – érdek nélkül.) Másoknak mindez – ugyancsak érdek nélkül – nem tetszik s inkább vaskos pénzeket költenek a galériák, a nívós koncertek belépőjegyeire, olvasnak kanonizált, vagy kanonizálásra váró irodalmat. (Ej! Megint értékítélet!) Mondják azt is, hogy a szépség belülről fakad. *Arisztotelész* szerint a szép az, ami jó lévén kellemes, *Aquinói Szent Tamást* úgy véli a szép, szemléléskor tetszést vált ki. S mindez külön-külön s egységében is igaz. A lényeg azonban az, hogy kiben milyen impulzusokat vált ki egy-egy alkotás? Az egyik befogadó csodálattal és teljes odaadással (némi képzavarral élve) merül bele a fogyasztásra ítélt alkotásba, míg a másik ugyanattól hányingert kap. Ki dönti hát el: mi a szép? Az ember maga? A korszellem, aminek kialakulása elvonatkozhatatlan az embertől? Esetleg azok, akik a fennálló korszellemet, stílusvilágot erőszakosan próbálják átalakítani?

Egy rövidke írás semmiképpen nem vállalkozhat a szépségnek meghatározására. Erre külön tudományág született, az *esztétika*, a szépség természetével foglalkozó filozófiai ág. Gondolatokat azonban felvethet. Talán elgondolkodásra is lehetőséget nyújtó mondatokat, kérdéseket vethet papírra.

Hogyan értelmezhetjük az esztétikai értékek megjelenését az irodalomban: a költészetben, a prózában, a drámai irodalomban? Egy bizonyos, a szerzők különböző technikákat alkalmaznak esztétikai értékítéletünk megnyerésére. Az irodalmi műtől nem függetlenül „*a szerző használhatja a ritmika, az illusztráció, a szerkezetalakítás, az időváltás, a kétértelműség, a hasonlat, a fantázia, az izgalomkeltés, a humor és a hangos gondolkodás*

eszközeit” – tudhatjuk meg az oly kedvelt szabad enciklopédia összegzéséből. Ez természetesen – utalva a fentiekre –, nem vonatkoztatható el a korszellemtől, ám mégis, a mű sikeressége, elsősorban az író tehetségétől függ. Hogy a mű még évek, évtizedek után is mennyire lesz friss, érdekesítő, a befogadó érdeklődésére számot tartó, az éppen ennek a tehetségnek függvénye. A mű hat az olvasóra, az olvasott szöveg, vagy látott színpadi mű kialakítja sajátos kapcsolatát a befogadóval. A mérce mindenképpen az, hogy az alkotás kiesik-e az idő könyörtelen rostáján, avagy fennakad rajta. *Kisfaludy Sándor Himfy szerelmei*, főleg a *Kesergő szerelem* ciklusa egy szempillantás alatt országos hírvé tette a költőt. Divatos lett, elkapták, több kiadást ért meg. Ma már alig olvassák, páran azt is megengedik maguknak, hogy kimondják a szentenciát: olvashatatlan. Ezt mégsem merném egyértelműen kijelenteni. Figyeljük meg Kisfaludynak a várakat megéneklő regéi közül a talán legismertebb *Csobánc* első versszakát:

*Ülj mellém a kandallóhoz
Fel van szítva melege,
Csobánc-várról, Édes-kedves,
Im halljad, egy agg rege:
Mult szüretkor Badacsonyon
Ezt Múzsámtól vettem én,
Egykor, midőn magam bolygék
A hegy szirtes tetején.*

Az olvasó ismereteitől, emlékeitől, lelki állapotától, érzékenységétől függ, hogy mit kezd ezekkel a sorokkal. Mivel jobbra Kisfaludy korát kutatom, ismereteim Csobáncról és a Badacsonyról még gyermekkoromból eredeztethetők, számomra szép, sokat mondó és kellemesen hangulat-keltő a versszak. De nemcsak a reformkor költőire, íróira vonatkoztatható az előbbiekben említett elutasító megállapítás. Olykor kanonizált koszorús költőink, íróink homlokáról is levelenként pergett le a babérmag. Talán nem alkottak maradandót? Avagy az évek során, a megváltozott világban érdektelenné vált mindaz, amit és ahogy közölni akartak velünk? A változásokban persze a kor politikájának is megvan a maga szerepe, de ez már egy másik területhez, nem pedig a szépség esztétikai kérdéseire tartozik. Vagy mégis? Álláspontunkat ülőpontunk határozza meg?

Nem hinném, hogy *Arany János* költeményei, balladái, *Ady, József Attila, Radnóti, Weöres, Pilinszky* versei valaha is (kurzustól, stílusirányzatoktól függően) a feledés homályába kerülhetnének. (Itt kérek elnézést e szűkre szabott névsor miatt, de nem szeretnék irodalomtörténeti kötet névmutatója lenni.) Nem hiszem, hogy akik olvasták *Nagy László* szavait valaha is elfelejtik azokat. Mert itt ég bennünk, örökkön örökké:

*Létem, ha végleg lemerült,
ki rettent a keselyűt!
S ki viszi át fogába tartva
a Szerelmet a túlsó partra!*

Vajon szépek ezek a szavak, ezek a gondolatok? S ha igen, mi adja szépségüket? Szép-e *Pilinszky KZ-Oratóriumában* R. M. meséje a farkasról, *József Attila Ódájában* a mellékdal? *Visz a vonat, megyek utánad...*

Az esztétika száraz meghatározással tudatja velünk a szépség fogalmát. De megmérhetjük-e a megmérhetetlent, választ tudunk-e adni arra miért tetszik, számunkra miért szép? S ennek deklarációjához milyen úton jutottunk el? Emlékezzünk csak a népdalra: *Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni!* Ezt a „különös varázsú, megejtően édes mérgű népi strófát” – ahogy *Fejtő Ferenc* említi az éneket, komolyan kell venni. Mert aki a lényegre kíváncsi, nem maradhat meg a felszín vékonyka rétegeiben, annak valóban a mélységeket kell megharcolnia. Ott találja meg a válaszokat... – ha megtalálja.

Ha a szerzőtől számon kérjük tehetségét, művének minőségét, akkor a szerző és olvasója közti kapcsolat csak egyik oldalát vesszük górcső alá. A legjobb művet is nehéz olyanokkal megszerettetni, akik annak megértésére, nem készültek fel, befogadására alkalmatlanok. Amint nem lehet egyetlen munkánkhoz sem hozzálátni annak előzetes felmérése, tanulmányozása nélkül. A szépség keresésének is megvannak sajátos módszerei. Nem könnyű feladat, ugyanakkor kikerülhetetlen. S ez nem más, mint a művészet, az irodalom tárházában lévő értékek minél jobb megismerése, értő és kritikus befogadása. Ifjú, induló költőknek szoktam mondani: - Olvassanak sok, nagyon sok verset. Ismerjék meg a szerzők munkáit, azok létrejöttének hátterét, a formát, a stílust. Keressék bennük a lényegét, s ha úgy tetszik a szépséget. Ezt mindenkinek személy szerint kell megtennie, saját érdeklődése, vérmérséklete, intellektusa függvényében.

Meglátni, megérezni, felfedezni a szépet oly kaland, amelyre mindannyiúnknak vállalkoznia kellene. Ez azonban – amint említettem – legalább kétoldalú dolog, ahol az egyik oldalon az alkotó, a másikon a befogadó áll. A befogadó pedig minden esetben a saját ízlése szerinti szépséget fogja keresni és talán felfedezni a műben. Ezért vannak kedvelt szerzőink, melyek nem kötelezően esnek egybe mindenki értékítéletével. Ezért történhet meg, hogy hangulatunk megerősítéséhez mindenki más és más kedvenc könyvet emel le könyvtárának polcáról.

Persze felmerülhet az a kérdés is: van-e egyáltalán szükségünk a szépre, annak keresésére, az esztétika megannyi, olykor nehezen megérthető magyarázataira? Úgy gondolom mindenképpen, mert a szép felismerése, szeretete egy gazdagabb, kiegyensúlyozottabb, örömtelibb és emberibb élet ígéretét hordozza.